

analyzed the means of artistic imagery that verbalized the concept of «the man» in the artistic discourse Irene Rozdobudko. The analyzed material represents the conceptual aspects of such «external» and «internal quality men», dominated by conceptual signs of «physical condition», «age-appropriate», «emotional state», «character». Analysis of the material showed that the language picture of the world Irene Rozdobudko important role played by young and attractive, but beautiful men in the novels of the author are unreliable. A man aged - disappointed in life. The ideal of a representative of the man for the writer is a young, attractive and reliable. See the prospects in the study of the concept «man» in a broader textual material to enhance the objectivity of the findings.

Key words: verbalizator, sex, gender, concept, conceptual aspect, conceptual sign epithet.

УДК 811.161.2'373.7'373.49

Надія Бабич

МОВНІ СТЕРЕОТИПИ З КОМПОНЕНТАМИ НЕБО/ЗЕМЛЯ В МЕНТАЛЬНОМУ СВІТОСПРИЙНЯТТІ УКРАЇНЦІВ

Змістотворчий потенціал лексем *небо* і *земля* у фразеологізації структур, що закріпили людський досвід земного буття з прадавнім узгодженням його з волею і впливом Неба, виявляє ментальне, а в ньому – як буденне, так і духовне, зокрема сакральне ставлення українців до цих двох космічних сфер. Вивчення таких структур (стереотипів) доцільне і в аспекті оцінювання процесів фразеологізації, символізації, сакралізації у національній мові, і в аспекті динаміки змін у світосприйнятті носіїв мови.

Ключові слова: небо, земля, мовні стереотипи, ментальність, сакральність, світосприйняття, фразеологізми, паремії, повчання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень цієї проблеми. Людина епохи бароко вперше, як пишуть учені, піднесла очі до неба, щоб посміти запитати Всевишнього: «Чому це так?», «Чи можна мені, Господи, ...?». І відтоді, очевидно, життя на землі почали зв'язувати з настановами Неба, щоб заслужити його прихильність, щоб потрапити не в пекло, а в рай, що теж на небі. Богослов Г. Геллей, посилаючись на «Об'явлення 2:1-8», записав: «Перше небо і земля зникли (як про це сказано в II Петра 3:10).

Неба не стало після великого шуму (вибуху?), а земля згоріла. Як після цього зміниться фізичний всесвіт – ми не знаємо. Чи ця земля буде перероблена і відновлена вогнем, чи буде цілком нова? Хто знає? Ми також не знаємо, де ми будемо знаходитись з нашими прославленими і нетлінними духовними тілами. Ми можемо постійно перебувати на якійсь фізичній планеті або зірці, або бути вільними і мандрувати в безконечних сферах простору. Як би нам хотілося знати про це» [2, с. 729].

Цитує Геллей також апостола Павла, який прагнув заслужити життя вічне: «Чужинці на землі, бо наша батьківщина в небі, ходимо по землі, а наше серце в небі» [2, с. 616]. Звичайно, кожен християнин хоче потрапити до раю, але «В його повчаннях Ісус часто говорив про нещасну долю загублених душ і про благословенну долю спасених, ви переконаєтесь у цьому: Матвія 5: 12, 22, 29, 30; 6: 20; 7: 21-27; 10: 28; 13: 39-43, 45-50; 18: 8-9; 22: 33, 25: 23, 34, 41, 46. Марка 9: 43-48, Луки 12: 4-5, 16: 22-28; Івана 3: 5-16, 36; 5: 24, 28, 39; 6: 27, 39-40, 44, 47, 49, 50, 51, 54; 17: 2». Зауважте, як часто в цих уривках зустрічаються слова «небо», «пекло» і «вічне життя» [2, с. 615].

Українці вже до прийняття християнства мали з небом дуже зацікавлені «стосунки». Іван Нечуй-Левицький у передмові до своєї праці «Світогляд українського народу» писав, що давньому українцеві «хотілось *пригорнути* (виділено нами. – Н. Б.) до себе страшні грізні сили, дуже небезпечні в практичному житті, йому хотілось милуватись пишними світлами склами неба» [4, с. 4]. Дехто і сьогодні вважає, що ми були б щасливіші, якби zostалися в неозор'ї тієї давнини... Вважає, але не силкується порахуватися із законами еволюції, через які сучасну людину вже важко проінняти красою і силою неба та землі. Знаємо, що «основа давньої української міфології така сама, як у всіх арійських народів: то були небесні з'явища, котрі більш од усього вразили фантазію і мисль народу. Небо, засіяне зірками, сонце, місяць, зоря, хмари, дощ, вітер, роса, грім, блискавка – все те поперед усього звертало на себе увагу, зачіпало фантазію і розбуджувало мисль дужче і раньше, ніж земля і все, що на землі» [4, с. 3]. Це Космос.

Є. Бармінський теж наголошує, уже з урахуванням світобачення людності ХХ–ХХІ століття, що «проста» людина і тепер пояснює Космос із позиції докоперниківського уявлення: *сонце* – світле, ясне, яскраве; дає життя і щастя, є знаком розквіту, повноти вираження чогось, досконалості; за його поведінкою можна визначити погоду;

місяць – як щось далеке від землі, холодне; *зірка* – сяюча; вона, як і місяць, далека; зірок безліч [1, с. 171-172] (порівн. загадку: поле не зміряне, бидло не злічене, пастух рогатий. – Ном., 637).

Чи збереглися оті давні уявлення й оцінки людиною *неба* і *землі*? Що привнесли наступні покоління у світобачення, варте уваги нащадків? Це знають історичні пам'ятки, мовні – у першу чергу. І не дивно, що й мовознавці, а не лише етнологи, час від часу звертають свій погляд до неба і землі (див. напр., праці Н. П. Сакуліна «Земля і небо в поезії М. Лермонтова» (М., Пр., 1914); К. С. Миронової «Концептосфера неба в англійській та німецькій мові» (Спб, 2009) та ін.). Найпереконливішу інформацію про традиції та динаміку її змін дають мовні стереотипи, усталені конструкції різного рівня узагальненості й усталеності змісту і форми, зокрема мовні символи, фразеологізми, прислів'я і приказки та повчання. Спробуємо визначити змістову й функціональну специфіку таких одиниць, створених українською мовою, а отже ментальнохарактеризуючу їх роль.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Дослідження виконане на основі суцільної вибірки структур із компонентами *небо* і *земля* з відомих збірок М. Номиса, І. Франка, академічного Словника фразеологізмів української мови, словників Б. Грінченка, В. Даля, Словника української мови в 11-ти томах, збірника «Слово батьків – з усіх віків» (див. список джерел).

І перший висновок з фактичного матеріалу – конструкції з компонентом *земля* значно переважають структури з компонентом *небо* і кількісно, і змістово. Причина, очевидно, в тому, що із землею людина завше мала безпосередні стосунки, а неба «дістатись» не було ані змоги, ані особливої потреби, ані відваги (згадаймо вавилонське стовпотворіння). Через те слово *земля* набуло кілька прямих і переносних значень, а отже більше можливостей вибудувувати різноманітні усталені вислови: 1) третя від сонця велика планета; 2) місце життя і діяльності людей; 3) верхній шар земної кори; 4) речовина темно-бурого кольору, що входить до складу земної кори; 5) ґрунт, який обробляється і використовується для вирощування рослин; 6) країна, край, держава (СУМ, 3, 557-558).

А слово *небо* відоме лише у двох значеннях: 1) видимий над землею повітряний простір у формі купола і 2) місце перебування богів, ангелів, святих; потойбічний світ; рай (СУМ, 5, 249). У полі нашої уваги будуть структури, в яких лексеми *земля* і *небо* є мотивувальними саме в їх перших двох значеннях, хіба що принагідно зацентруємо увагу на п'ятому значенні слова *земля*.

Як можна було сподіватися, *небо і земля* є словами-символами для характеристики світовідчуття українців та навіть ширше – землеробських народів, зокрема християнського релігійного світогляду. Українці узагальнено називають небо *високим, далеким, божим, вічним, добрим, щасливим* (сьоме або десяте небо), а конкретно – відповідно до його фізичного чи астрономічного стану: *ясним, сонячним, зоряним, чистим, темним, похмурим, хмарним, грізним, грозовим, збуреним, спокійним, лагідним, благодатним* і т. д., а землю – *божою, святою* (і *грішною* – через поведінку людей), *священною, щедрою, багатою, розкішною* тощо. «З давніх-давен (ще з язичницьких часів), обітованною, – пише В. Жайворонок, – земля шанувалася та обожнювалася як мати, що родить (дає) людям потрібне для життя і забирає до себе по смерті; ... в народній уяві виступає персоніфікованою істотою, тому не можна бити кием по землі, бо їй болить, і це великий гріх; у разі кривди земля може розступитися й поглинути злого чи грішника (звідси прокляття «бодай тебе земля поглинула!» і клятьба «земля нехай підо мною розступиться!», «щоб мені крізь землю провалитись!», «щоб нас живих земля пожерла!»; великого грішника по смерті свята земля може й не прийняти, і той тиняється по землі неприкаяний (непокаяний), а похований – не згниє (звідси й прокляття «бодай тебе [свята] земля не прийняла!», «нехай тебе свята земля не прийме!», «щоб його земля не прийняла!»; *див. ще небо1*; на *Духів день* (*див.*) до *Благовіщення* (*див.*) – свято землі: в ці дні Бог її благословляє; вона будиться від зимового сну, і будиться все, що в ній живе; після Благовіщення можна порядкувати на землі, недарма й кажуть: «Держімося землі, бо земля держить нас» [3, с. 243].

А про небо цей мовознавець-етнолог пише таке: «Небо – Земля належить до найархаїчніших космогонічних протиставлень; на дуже ранніх стадіях розвитку людини існував культ Неба та його дружини – Матері-Землі; в українських колядках Господь сперечається зі святим Петром про те, що більше – земля чи небо; цікаво, що Петро стає переможцем у цій суперечці: «Господь каже, що небо більше. А Петро каже, що земля більша. Як ізміряли, то повірили: Небо меншеньке, Бо все рівненьке; Земля більшенька – Гори-долини; для всеплодючої Матері-Землі Небо – це вогонь і вода, які є найбільшими чистителями і святителями; за народними уявленнями, небо *повітряне* – надземний простір, або місце, де царюють птахи; де бувають повітряні явища і знамення (блискавки, грім, вітер); звідси

падає дощ, сніг і град; вірування народу про сполучення неба із землею відбилосся в народних піснях» [3, с. 388].

Варто принагідно наголосити, що зацитований тут словник-довідник В. Жайворонка є прекрасним зразком необхідності інтегрування багатьох галузей наукових знань у студіях з етнокультури, визначальною в якій є усе ж мова. Такий підхід застосовує і Є. Бартмінський, творячи мовний образ світу за ресурсами мови польської з позиції етнолінгвістики. Ось фрагмент його статті про мовні стереотипи, зокрема про *землю* (у нашому перекладі російського тексту і з дібраними українськими відповідниками-ідентифікаторами польських фразеологізмів): «... земля зостається усе ж основним ґрунтом людської діяльності як у побутовому, так і в моральному значенні (*ходити по землі, твердо стояти на землі, не відриватися від землі, бути підвишеним між небом і землею, хай мене земля поглине* – відгомін давньої клятви землею, що мала здатність моральної реакції» [1, с. 172]. Ідентичність внутрішньої форми більшості польських та українських фразеологізмів із компонентами *небо* і *земля* дає підстави стверджувати про непоодинокі факти тотожного ставлення людини на землі до дійсності. У цьому зв'язку доречно навести висновок фразеологів В. Д. Ужченка і Д. В. Ужченка: «Таким чином, фразеологізми як відшарування матеріального й духовного життя (його конкретних мотиваторів), як продукти мовно-культурної здатності етносу освоювати й фіксувати стереотипи свого ставлення до дійсності представляють цю дійсність антропометрично вивіреною, оціненою з погляду реалій життя того чи іншого періоду, з точки зору народних вірувань» [5, с. 297].

Спробуємо визначити семантико-функціональні групи стійких мовних одиниць із компонентами *небо* і *земля*.

1. Як уже зазначено, з компонентом *небо* усталених конструкцій є небагато, хоч ця лексема не лише концепт, а й, як зазначають дослідники, концептосфера [6, с. 434]. Зазначимо, що стійкість таких одиниць підтверджує їх фіксація практично всіма збірниками.

Людина усвідомлює неподоланну відстань до неба («далеко»), у якому вона могла б знайти прихисток від земних негараздів: *як небо від землі* (Фр., 598) (кажуть не лише про відстань, а й про будь-що дуже віддалене змістом чи формою), *акь не местись, а на небо не влезешь* (Даль, 2, 503), *нема тії драбини, щоб до неба достала* (Ном., 56). А той, хто силкується досягти неможливого, виглядає

дивно: як *(наче)* з неба впав *(звалився)* (СФУМ, 936), а якщо не може щось вирішити або перебуває в непевній ситуації, не бачить виходу, то *висить між небом і землею, висіти (повиснути) між небом і землею* (СФУМ, 936; СУМ, 249).

Про щось несподіване кажуть: як *грим з чистого (ясного) неба* (СФУМ, 936; СУМ, 249), як *грим з неба* (упав, ударив) (СФУМ, 936), *громом із (серед) ясного неба* (СФУМ, 936); як *сніг (як дощ) на голову з ясного неба* (СФУМ, 936). Людина вперта, настирлива в досягненні мети, то *нехай хоч грим з неба, хай каміння з неба падає* (СФУМ, 936, СУМ, 249), вона домагатиметься свого.

Побутує переконання, що найцінніший подарунок може бути й нереальним, але вже сама готовність його дістати дарує (створює) настрій: *підносити (піднімати) до небес* (СФУМ, 936), *я собі неба бажую* (Фр., 598), *діставати зорі (зірки) з неба* (СФУМ, 936), *діставати місяць з неба* (СФУМ, 936) і навіть *рад би (хотів би) неба прихилити (та не хилиться)* (Ном., 528). Щоправда, іноді ілюзорне відчуття здійсненого наближення до небес ошчаслиблює, заспокоює: *мов небо розтворилося* (Ном., 240), *так як би ми ся небо отворило* (Фр., 598), *небо отворене видів* (Фр., 598), *як небо прихилив(ла)* (до нього, неї) (Ном., 401).

Як пише В. Жайворонок, «десять неб було у гебрайському світогляді; давньоруський автор «Ключа розуміння» І. Галятовський твердить, що є 11 неб; кажуть про щасливий стан: «на десятому небі» (або ж «на сьомому небі»); водночас за стародавніми віруваннями небо має сім «оболонок»; нібито є щасливці, які бачили, як уночі розкривається видиме небо, а за ним проглядає справжнє – восьме; там перебуває Бог» [3, с. 389]. І, за тими ж народними уявленнями, «*бачить Бог з неба, що кому треба* (Ном., 516), *бо небо – престол Бога, земля – его подножье; небо – нетленная риза Господня, небо – терем Божий, звёзды – окна, откуда ангелы смотрят*» (Даль, 2, 503). А прагнення *під(воз)нести* (когось, щось) *до неба* (небес) – вияв найвищої похвали (щирої або лицемірної), як і прагнення (та його реалізація) розвінчати когось, повернути до реальності – *скинути з неба (небес) на землю* (СФУМ, 936), і тоді настає таке відчуття, *як би сі небо завалило* (Фр., 598), а далі можуть початися з'ясування стосунків (побутових, політичних, морально-етичних, воєнних тощо), що *(і)аж небу (небові) буде (стане) жарко*.

Люди різні: розумні можуть *зірки з неба хапати, діставати, здійсмати*, і не дуже – *зір (зірок) з неба не здійсмати (знімати)*,

хапати; працелюбні – *не мати коли на небо глянути* і *ледачі* – *проспати царство небесне, небо коптити*; чекають *манни з небес* (*небесної*) і не знають, що *не падає з небес манна*; мрійники, далекі від реальності – *витати* (*літати*) *в небесах* і такі, що живуть *просто* (*голого*) *неба* (*на землі*); терплячі – *як небо скаже* і *не дуже* – *живим на небо лізти* (СФУМ, 936). (Наша паспортизація цього ілюстративного матеріалу за довідковою, а не реєстровою частиною словника фразеологізмів, зумовлена тим, що подаємо функціональне, а не фразеографічне пояснення фразеологічних одиниць).

І, як написано у В. Даля, *все мы под небомъ ходимъ і знать так небесамъ угодно, хоч на небо не взлєзєшь, въ землю не уйдєшь; по небу широко, а по земе далеко* (Даль, 2, 503); *та треба неба, і хліба треба* (Фр., 598), а отже не варто поспішати *іти* (*відлітати*) *на небо, відходити в Царство Небесне* (СФУМ, 936), *хоч приходящимъ въ небеса нетъ отъказу* (Даль, 2, 503), бо *недарма людей – як зірок на небі, а їм летіти нижче неба і вище землі* (див. [5]), бо таке їхнє призначення.

У всьому цьому мовному сховку – пояснення способу життя і способу мислення людини давньої та людини сучасної, котра обирає цінності, яких її навчили пращури і які або суголосні, або дисонують із сучасністю.

2. Щодо конструкцій із компонентом *земля*, то вражає не лише їх значно більша, порівняно з попередньою групою, кількість, а й семантико-функціональна розмаїтість та все таке ж символно-тотемне ставлення до самої *землі*, що має коріння в нашому дохристиянстві. Знову пошлемося на довідник В. Жайворонка (і вкажемо на відсутність цього слова серед індексів Біблійного довідника Г. Геллея): «Земля жива, – вона все чує і знає. Усі гріхи людські бачить і вгинається, як по ній грішник іде... А як якого, то й з ями викине мертвого. Як люди гарні до неї, вона радіє і пособляє їм, а як ні, то плаче і гнівається. Гнівається того, що її не шанують. Вона – наша мати, вона – свята! Її цілувати треба, кланяючись...»; свята земля не терпить пролиття крові, особливо невинної (також за Біблією); пролиту на землю кров треба відразу ж засипати землею, щоб не побачило її сонце; земля уособлює також могилу, останній спочинок праху людини, тому кажуть: «Земля всіх приймає: і здорових, і слабих», «Земля – наша мати: всіх зрівняє і помирить» [3, с. 244].

Саме ця група фразеологізмів і паремій має, як бачимо з нашого фактичного матеріалу, найбільше синонімів і варіантів. Напр.: зі

значенням «передсмертя» (записані В. Д. і Д. В. Ужченками): *наполовину в землі (хто), лице покрилось землею (у кого), земля виступила на лиці (у кого), землею пахне (хто), землею взялась, землею чути (від кого), сирю землею пашиш, скоро зарують в землю, сходити в землю, [див. 5]; покритися землею, смердить землею (СФУМ, 818);* зі значенням «померти, бути мертвим»: *лягти в сиру землю, лежати в землі, зійти (іти) в (сиру) землю, покинути грішну землю (СФУМ, 879),* бо «земля еси, вь землю отъидеши» (Даль, 1, 679), *догори очима, до землі плечима (Ном., 577), він сі вже під землею дивит (Фр., 289), пішов землею їсти (гризти) (Фр., 240).* Саме до землі звертаються, щоб не була тягарем над померлими, і вірять, що так і буде: *нехай (хай) земля буде пухом (пером), нехай земля буде пухкенькою, нехай земля (буде) легка, нехай їму земля легка (Ном., 551), Най му буде земля пером (Фр., 240)* і навіть впевнено: *земля буде пером (пухом) (СФУМ, 879).*

Вияв найвищої поваги здавна передають низьким поклоном до землі: *віддати (класти, скласти) земний уклін (поклін) (СФУМ, 878), уклонитися до землі (СФУМ, 878), до самої землі сі поклонив (Фр., 239).* Але ж і проклинають, бажаючи не мати ласки від землі: *Земля би го съвятая не прийняли! бодай го съвјата земљи не приймила! Щоб тобою вібило на латер землю съвятую, щоби-с відразу у ню провалив ся! Щоб тебе сира земля пожерла! (Ном., 194), Бодай місцьи на земли не найшов! Бодай сі верх землі розсипав! Земљи най під тобов горит! (Фр., 238-240).* Це до тих стосується, що: як його свјата земля носит (на собі держит), *нащо тебе съвјата земля носит (Фр., 238-240), не годен того, же го земля свјатая на собі носить (Ном., 163).*

Землею клянуться у правдивості своїх слів, непричетності до якоїсь події: *аби мі съвјата земљи не носила! Абим сі в землю запав, як я то зробив! бодай мене сира земљи вкрила! (Фр., 238), щоб я під сиру землю запав ся (Фр., 241), покрий сира земля, готовий (ладний) тричі провалитися крізь землю, щоб крізь землю провалитися (СФУМ, 879).* На землі здійснюють помсту, зокрема й моральну (приниження), або погрожують нею: *закопати живого (живцем) у землю, втоптати в землю, пригинати до землі, уложити у землю, змішати (перемішати) з землею, змести з лиця землі (СФУМ, 878-879).*

Фразеологізми з мотиваційним компонентом земля дають лаконічну й переконливу характеристику людині (навіть якщо внутрішня форма фразеологізму затемнена) за: **рисами її характеру:**

бути реалістом – *ходити по землі*, бути настирним, домагатися свого за будь-яких умов: *видирати (діставати, добувати) з-під землі*; *і під землею вирве, хоч з-під землі викопай*; **за соціальним статусом**: *сіль землі, пуп землі, твердо стояти на землі, врости в землю*; **за психологічним станом**: почуватися незручно – *потупити очі в землю, опустити очі (очиці) в землю, мало крізь землю провалитися, ладен (тричі) провалитися крізь землю*; почуватися невпевнено, zagrożено: *земля горить (під ногами), земля (хитається) повзе під ногами, земля тікає з-під ніг*; бути у відчай – *хоч живим у землю лізь, покрий сира земля, бити лобом (лобами) об землю, аж рвати ногами (копитами) землю, хоч крізь землю провалюйся, розступися, земле: не впадати у відчай – ударити (ударяти), (кинути) лихом об землю, бути безпорадним – як до землі прибитий, як в землю вкопаний*; почуватися щасливим: *не чути (не відчувати) землі під ногами (під собою), землі не доторкатися*; **за поведінкою**: активно діяти – *рвати (ногами, копитами) землю, стерти з лиця землі*; бути безпорадним – *як до землі приріс (прибитий)*; привести когось до тями, до реального бачення ситуації: *скинути з небес на землю, спустити з неба на землю, зсадити з хмар на землю* (СФУМ, 238-241).

Зауважимо, що окремі із наведених фразеологізмів можуть мати й інші значення, навіть антонімічні (напр., *і під землею вирве* – «настирливий» і «нахабний»; *не чути землі під ногами* – «бути щасливим», «втікати», «легко танцювати», «погано почуватися» та ін.).

Земля через усвідомлення людиною її важливості для життя, сили її впливу на людську долю, магію цього впливу самого звукового ладу цього слова виступає компонентом фразеологізмів зі значенням: «зникнути, пропасти» – *як (наче) крізь землю пропали, як крізь землю пішли (провалилися)*, а також «з'явитися» – *як з землі вродитися, як з-під землі виринути, як з-під землі вирости* (СФУМ, 238-241), *як би з-під землі виліз* (Фр., 241).

Давність події люди пояснюють серйозно – за Біблією і жартома – каламбуром: *за царя Гороха (Тимка), як була земля тонка, а на запитання «Коли відбудеться?» відповідають: за царя Панька (Томка), як стане земля тонка* (тобто ніколи).

На завершення мусимо звернути увагу, що серед усталених конструкцій з компонентом *земля* великий і глибокий пласт складають народні оцінки безцінної вартості землі для життєдіяльності людини, настанови щодо турботливого поводження із землею, особливостей догляду за нею, навіть незвичайності

розмови з нею тощо. Земля – прихисток, годувальниця, наставник, лікар, правозахисник і суддя.

У збірнику «Слово батьків з усіх віків» [Сб] ми нарахували понад дві сотні народних прикмет і повчань щодо землі (нива, поля). Наведемо кілька показових: *Нема землі кращої, як олюднена. На чорній земної білий хліб родить. З неба хліб не падає. Хто на землі сидить, той не боїться, що впаде. Земля без людей – суцільна пустеля. Земля – мати, небо – батько, вода – старша сестра.*

На Землі людина готує собі Небо або руйнує дорогу до нього. Щоб досягти своєї далекої мети, треба знати, що у прадавні часи сказав про неї народ і записав у свою книгу життя.

ДЖЕРЕЛА

- ФСУМ – Словник фразеологізмів української мови / укл. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук, Н. М. Неровня, Т. О. Федоренко / відп. ред. В. О. Винник. – К. : Наук. думка, 2003. – 1098 с.
- Фр. – Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. – У 3-х т. – Т. 2. – 2-е вид. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2006. – 818 с.
- Гр. – Словарь української мови / упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. – У 4-х т. – Т. 2. – К., 1908. – К., 1954. – 573 с.
- Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. – В 4-х т. – Т. 1. – М. : Русский язык, 1981. – 700 с.
- Даль – Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. – В 4-х т. – Т. 2. – М. : Русский язык, 1981. – 780 с.
- Ном. – Українські приказки, прислів'я і таке інше. Збірники О. В. Марковича та ін. / уклад М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 468 с.
- СУМ – Словник української мови : в 11-ти т. – Т. 5. – К. : Наук. думка, 1974. – 140 с.
- Сб. – Слово батьків – з усіх віків / укл. Ніна Міщенко, Микола Міщенко. – К. : Богдана, 1988. – 1136 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бартми́нский Е. Языковые стереотипы / Ежи Бартми́нский. Языковой образ мира: Очерки по этнолингвистике / перев. с пол. – М. : Индрик, 2005. – С. 158-187.
2. Геллей Г. Генрі. Біблійний довідник Галлея / Генрі Г. Геллей. – Торонто : Всесвітня християнська місія, 1985. – 857 с.
3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
4. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу : Ескіз української міфології / І. Нечуй-Левицький. – К. : «Обереги», 1992. – 88 с.

5. Ужченко В. Д. Фразеологія сучасної української мови: посібник / В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. – Луганськ : «Альма матер», 2005. – 310 с.

6. Федурко М. Концептосфера *небо* та засоби її мовної репрезентації в українській фраземіці / Марія Федурко, Анна Огар // Мовознавчі студії. – Вип. 2: Фразеологізм і слово у тексті і словнику. – Дрогобич : Посвіт, 2010. – С. 431-434.

Бабич Надежда. Языковые стереотипы с компонентами *небо/земля* в ментальном мировосприятии украинцев. Смыслотворческий потенциал лексем *небо/земля* во фразеологизации структур, закрепивших опыт земного бытия человека, издавна согласованного с его волей и влиянием Неба, представляет ментальное, а в нём как будничное, так и сакральное отношение украинцев к этим двум космическим сферам. Изучение таких структур (стереотипов) целесообразно как в аспекте оценки процессов фразеологизации, символизации, сакрализации в национальном языке, так и динамики перемен в мировосприятии носителей языка.

По итогам изучения полной выборки устойчивых языковых единиц из ряда фразеологических, паремийных сборников и сборника народных изречений «по поводу» смеем утверждать, что две из превалирующих черт ментальности украинцев – богопочитание и трудолюбие на земле широко представлены в языке исторически, но редко употребляемы современниками.

Ключевые слова: небо, земля, языковые стереотипы, ментальность, сакральность, мировосприятие, фразеологизмы, паремии, поучения.

Babych Nadiya. Language Stereotypes with Components Sky / Earth in the Ukrainians' Worldview. Content-forming potential of lexemes *heaven* and *earth* in idiomatization of the structures which postulate human experience of earthly existence as preordained by Heaven, reveals the mental, and in it both the worldly and the spiritual, including sacral connotation these two areas of space retain in the Ukrainian tradition.

Study of such structures (stereotypes) is appropriate both in terms of idiomatization, symbolization and sacralization processes in the national language, and dynamic changes in the native speakers' worldview.

Two of the basic features of the Ukrainian mentality adoration of God and hard widely – are widely shown in the language historically but are seldom used by the contemporaries.

Key words: sky, earth, linguistic stereotypes, idioms, paremias, edification, worldview, mentality, sacredness.